

KAKO JE BENEŠKI MIZAR PREMAGAL GOSPODARJE KRIMINALA

O TEM, KAJ JE 22. FESTIVAL SLOVENSKEGA FILMA NAPOVEDAL IN KAJ PRINESEL

MAŠA PFEIFER

O zmagovalcu letošnjega Festivala slovenskega filma, filmu Gregorja Božiča in Marine Gumzi **Zgodbe iz kostanjevih gozdov** (2019), je bilo do datuma objave tega besedila zapisanega in povedanega že veliko; da je presegel običajno domačo produkcijo, da napoveduje prelom v naši kinematografiji, da je magičen, poetičen, resnično »filmski« film, kratka film, ki je nastal zato, da bi končno vznemiril formalistične estete in pripovedne čustvenjake ter pomiril analitike strukture in scenaristike, ki običajno prihajajo iz kinodvoran s peno na ustih – išoč druge, kolege kritike. O filmu iz kostanjevih gozdov se skoraj ni bilo mogoče pogovarjati na tisti kritiški način, kjer je iskanje dobrega prolog v izpostavljanje slabega ali obratno. Zgodil se je svojevrsten magični realizem tudi zunaj dvorane – s filmom ni bilo nič zares narobe. Na povprečnega gledalca je uspešno prenesel emocijo, ni ga izzival z napakami, pustil je, da se vanj potopi. Čisto preprosto, deloval je kot dober film.

A še preden je bil film prikazan in je tako absolutno slavil, je festival napovedoval, da bodo bolj kot pravljica

o pozabljeni Benečiji za slovenski film pomembne zgodbe o življenjskem realizmu trka ideologij starega in novega političnega sistema, o korupciji in poštenjaku, ki je obstal sredi nevihte gospodarskega kriminala. Napovedano je bilo *relevantno poseganje v okolje*; socialno zavedni filmi, politični angažma, celo politični triler. Letošnji festival slovenskega filma naj bi s filmi **Jaz sem Frank** (2019, Metod Pevce), **Korporacija** (2019, Matej Nahtigal) in **Vsi proti vsem** (2019, Andrej Košak) predstavljal premik od že izpete socialne drame med štirimi stenami v širšo sliko ozadja, ki prav tisto socialno dramo od prej tudi ustvarja. Za vsemi tremi so stali močna in ambiciozna ideja ter relativno visoka produkcijska sredstva, vendar ob koncu festivalskega tedna nobena izmed njih ni uspela prepričati ne strokovne žirije za domači igrani film ne gledalcev. Zakaj je konec koncev politični triler premagala pravljica?

Da bi zares razumeli, zakaj je *Zgodbam iz kostanjevih gozdov* uspelo pobrati 11 vesen, moramo pustiti ob strani notranjo politiko dodeljevanja

produkcijskih sredstev, izpostavljanje določenih filmov in podporo določenim avtorjem, pa naj bo še tako mikavno – o tem se, na način *LJ zaupno*, šušlja že dovolj. Pojasnjevanje teh delovanj ne bo spremenilo nastalih filmov, ki so zmagovalcu predstavljali največjo konkurenco. Vseeno pa se moramo ustaviti prav pri pojmu samega pojasnjevanja; ta se kot ključni problem pojavlja pri pripovedih najbolj izpostavljenih filmskih del. Film režiserjev Metoda Pevca, Mateja Nahtigala in Andreja Košaka so gledalcu veliko preveč nazorno razložili in žal premalo nakazali, da bi se ta lahko o videnem spraševal in razmišljal sam. Preveč samozavedajoči miselni aparat ustvarjalcev filmom, kot so *Jaz sem Frenk*, *Korporacija* in *Vsi proti vsem*, ne dela nobene usluge. Intenca režiserjev je bila razkrita kot šiv na obleki, ki bi moral biti na drugi strani tkanine, skrit in neopazen. Osnovna premisa vseh treh, ki poudarja, da bosta zlobna korupcija in gospodarski kriminal uničila osnovne človeške vrednote, ni presenetila nikogar. Vendar ne bi smelo biti nujno tako preprosto.

Če predpostavljamo, da s filmom v resnici nihče ne izumlja na novotistega, kar v realnem družbenem in čustvenem svetu že ne bi obstajalo v taki ali drugačni različici, potem bi moralo ostati kar nekaj prostora, da vsem znano zgodbo o boju za obstanek povemo še enkrat, drugače in globlje. Veliko energije pa bi morali vložiti tudi v to, da se tisto, kar je realno, pretvori v fikcijo, ki ji na koncu zares verjamemo. To se zgodi le redko, če si film na vsak način prizadeva gledalcu preveč pojasniti, za kakšen film točno gre, in ga na vsakem koraku na to tudi opominjati.

Ne govorimo o tem, da bi morali omenjeni filmi izumiti nekaj zunaj tega sveta, kar zgodbe o pokvarjenih lokalnih tajkunih in županih tako ali tako niso – dovolj močno jih pokrivajo slovenski mediji. Tisto, kar jih dela pripovedno šibke, so pravzaprav sponje, ki so jih nadeli svojim glavnim, še bolj pa

stranskim junakom. Poskus razširitve okvirja iz socialne drame v večjo sliko, torej večjo idejo, žal pušča posledice pri gradnji likov, ki so zaradi potrebe prav te večje ideje ostali slabo razviti – in neverjetni na ne preveč dober način.

Zaradi osnovne strukture vseh treh pripovedi, ki še vedno počiva na zgodbi o boju med dobrim in zlim, se liki težko razvijejo mimo klišejske ter včasih že skoraj kostumske obravnave. Polni stereotipni in klišejski podobi se je delno izmuznil le Frenk. Kolikor je ta in Janez Škof v njegovi vlogi pristen, duhovit in krvav pod kožo, toliko so simplificirani liki, ki se pojavljajo ob njem. Podoben, če ne identičen problem imata tudi filma *Korporacija* in *Vsi proti vsem*. Zgodilo se je, kot se je že velikokrat prej v slovenskem filmu, da so filmski liki tipizirani in zreducirani na karikirane ideje o tem, kakšni naj bi bili videti in kako naj bi se obnašali ljudje iz dveh diametralno

nasprotnih socialnih ali čustvenih okolij. Ostali so podrejeni osnovni strukturi zgodbe, boju med dobrim in zlim, in kot taki tudi ne morejo dosti dlje od tega. Ironično: glede na to, kdo je odnesel lovoričke s festivala, so postali vse bolj podobni junakom iz pravljic, za katere že vnaprej vemo, kdo so in kaj so. Konvencionalno, po ljudsko pričevani podobi je mali človek razcapan, dobrodušen, požrtvovalen in vaje batin, gospodar pa svoje bogastvo pridobiva z izkoriščanjem malega človeka in nekaj kriminala na strani. Zlobci zato obvezno in še vedno nosijo črne usnjene jakne ali kičaste poslovne obleke. Ženske so po drugi strani izkoriščane za katalizatorke pripovedi. Če so mlade, so ne glede na status podobne lajdram, ali pa to celo so, če pa niso, so odcvetele in so zato dobre za čustveno podporo. Zaradi vsega hudega zdaj vsaj trdno stojijo na tleh, lahko tolažijo ostale ali mestoma

pridobijo status relevantne akterke. Bolj izjema kot pravilo je, tako kot Frenk, le Kaja (Jana Zupančič) iz *Korporacije*, ki ji je edini dovoljena igra zunaj tipizacije. Vse že vnaprej znane in izpete podobe gledalcu vzamejo ravno tisto, po kar je znova prišel, ko je šel gledal novi slovenski film. Pričakovanje, da bo videl nekaj, kar ga bo končno presenetilo, ga odrešilo tistega, kar že pozna, zato ne potrebuje filma, da mu to razloži.

Tudi zato ni nič čudnega, da so *Zgodbe iz kostanjevih gozdov* tak uspeh. Tiha in precej bolj intimna, z magičnim prepletena pripoved o ljudeh iz pozabljene, z gozdom prepredene pokrajine med Slovenijo in Italijo, bi lahko, prav tako kot filmi Pevca, Nahtigala in Košaka, v svoj prvi plan zaradi zgodovinskih dejstev postavila politično-ekonomsko bedo. Prav tako bi lahko pustila, da škrti mizar ostane škrt in zadnja kostanjarka ne vzame kovčka,

ampak ostane, torej da se nič razen zgodovine ne bi spremenilo. Ne edina, pa vendar glavna prednost filma režiserja Gregorja Božiča in scenaristke Marine Gumzi je ta, da sta si kot ustvarjalca dovolila fokus premakniti od zgolj ideje k filmu, ki si bo drznil prepustiti zgodbo gledalcu. Njun film bi zagotovo lahko bil hermetično lovljenje smisla, zmedeno večnivojsko pripovedovanje, a se v iskanju filma, ki bo znal povedati ravno prav, nista ustrašila lastne vizije. Nista pozabila, da je film vizualni medij, ki potrebuje v zapisu scenarija tudi tišino in dodelano atmosfero; da bi pokazal svojo vsebino, ne potrebuje le dialoga. Na filmski trak nista spustila odvečnih eksplikacij, temveč sta uspešno usmerjala like, da se razkrivajo sami, ne toliko z besedami kot dejanji. Ne z velikimi gestami, temveč povsem človeškimi, ki počasi rahljajo trdo mizarjevo srce in opogumljajo mlado žensko pred

odhodom. Njuno srečanje ob lovu na kostanje, ki so se iz košare raztresli v vodo, generira poetično in pravljico pripoved, ki skozi intimno opominja na družbeno in ne obratno. Ali z drugimi besedami: film *Zgodbe iz kostanjevih gozdov* ni pustil, da ga požre ideja o nečem, kar je večje od človeka, o fiktivnem absolutu dobrega ali slabega. Film režiserja Gregorja Božiča in scenaristke Marine Gumzi je kljub jemanju snovi iz pravljič poskrbel, da za zastorom sanjivosti lahko vidimo in bolje čustvujemo s tistim, kar je najprej eksistencialni boj za obstanek in šele pozneje napad s krampom, lopato in pištolo. Upravičena zmagovalca letošnjega Festivala slovenskega filma sta pravzaprav postala, ker sta razumela osnovo vsakega dobrega filma – ne glede na začetno idejo mu gledalec, kritiški ali laični, mora verjeti in vmes pozabiti, da je bil ta film nekoč le na papirju.